

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ

Данило Киш · приповетка „Енциклопедија мртвих“

„Књига о љубави и смрти“ — Кишев пут ка темама ероса и танаса.

Како читамо ову приповетку?

пет кључева за разумевање

Које тачке тумачења треба да пратимо од почетка до краја?

1. Приповедачки оквир: жена, театролог, боравак у Шведској и сан.
2. Библиотека: затворени, подземни, готово митски простор.
3. Енциклопедија: књига „обичних” живота, а не славних биографија.
4. Очев живот: ситнице постају доказ непоновљивости.
5. Цвет: лепота и болест, предосећај смрти и коначни обрт.

Сваки је човек „звезда за себе”.

Данило Киш: поетика документа и фрагмента

Зашто је за Кишово дело важно спајање књижевности и документа?

Киш не приповеда само „причу“, већ гради утисак да је живот могуће сачувати преко трагова: имена, датума, места, предмета, спискова, бележака. Документ делује хладно и тачно, а управо кроз њега избија емотивност: човек није сведен на једну судбину, већ је састављен од безброј ситних, непоновљивих детаља.

- фрагментарност
- документарност
- каталогизација
- енциклопедизам
- палимпсест: преплитање старог и новог текста

Кишов идеал: књига која се чита и као књижевно дело и као енциклопедија.

Збирка и место насловне приповетке

Енциклопедија мртвих

Збирка је објављена 1983. и састоји се од девет приповедака.

Смрт је заједничка тема, али није приказана само као крај: она покреће питања памћења, љубави, историје, истине и вредности људског живота.

Насловна приповетка је најпогоднија за тумачење Кишове идеје да живот „обичног” човека заслужује исту пажњу као живот великих историјских личности.

Почетак: нараторка у Шведској

Ко приповеда и како почиње прича?

Приповеда жена, интелектуалка и театролог, која борави у Шведској на позив Института за позоришна истраживања. После позоришне представе Чекајући Годоа њена домаћица је води у библиотеку. Већ на почетку се ствара атмосфера сна: реални детаљи постоје, али се постепено претварају у чудесни и загонетни простор.

сан као оквир

реално → чудесно → откровење

Библиотека као граница два света

Зашто Краљевска библиотека делује као „казамат” и подземни свет? Опиши атмосферу.

Улазак у библиотеку није обичан улазак у читаоницу. Чувар са кључевима подсећа на Кербера, митског чувара подземља; књиге су везане ланцима; сале су распоређене по словима и делују бескрајно. Зато библиотека постаје простор између живота и смрти: јунакиња улази као читалац, а излази као сведок очевог постојања.

- ноћ и затворена врата
- чувар / Кербер
- ланци на књигама
- абecedни лавиринт
- мрак и тишина

Библиотека је место где се чита оно што је живот већ изгубио.

Каква је књига „Енциклопедија мртвих”?

По чему је ова енциклопедија другачија од обичних енциклопедија?

У њу не улазе славни и већ описани људи, већ они чији животи нису забележени у другим енциклопедијама. То је књига „обичних” судбина, састављена по демократском начелу: сваки човек добија место у вечности. Она исправља неправду заборава — не велича историјску славу, него непоновљивост сваког живота.

Функција Енциклопедије:

- памти оно што историја брише
- изједначава мртве у праву на сећање
- ситницу претвара у доказ постојања

Чији живот чита јунакиња?

Кога нараторка тражи у Енциклопедији и шта проналази?

Тражи запис о свом оцу, Ђ. М., геометру који је недавно умро.

Уместо суве биографије, проналази читав један живот: детињство, гимназију у Руми, први шешир, прву возњу фијакером, војску, породицу, посао, пензију, ситне навике, страхове, болест и смрт. Сваки детаљ добија исту важност, јер све заједно чини једну непоновљиву личност.

„Читав један живот“ није велики догађај, већ збир непоновљивих ситница.

Време у приповеци

Како је организовано време у новели?

Постоје три временска слоја:

- 1) садашњост приповедања, када јунакиња накнадно казује шта се догодило;
- 2) ноћ у библиотеци, као време сна и откровења;
- 3) очев живот, исписан хронолошки у енциклопедијском запису. Завршни разговор са доктором повезује сан са јавом и објашњава мотив цвета.

Шведска /
библиотека

1910–1979

Београд / доктор

записивање сна

сан

очев живот

обрт

сећање

Зашто су ситни подаци важни?

Какву улогу имају набрајања, спискови, места, предмети и свакодневни детаљи?

Киш преко њих показује да се човеков живот не састоји само од датума рођења и смрти. Име професора, улица, прва вожња, свадбени гости, школске оцене, путовања, болести и предмети чувају густину постојања. Документарни тон зато постаје лирски: прецизност служи љубави и памћењу.

Типични трагови живота

- имена и датуми
- адресе и места
- школе и професори
- посао и војска
- болести и навике
- предмети и слике

Енциклопедија не скраћује живот — она га проширује.

Цвет: лепота, болест и предсказање

Зашто је мотив цвета пресудан за крај приповетке?

Отац у старости почиње да слика флоралне мотиве. На крају се открива да је тај чудни цвет личио на сарком који се развијао у његовом телу.

Цвет зато има двоструку вредност: на површини је украс и стваралачки нагон, а у дубини је знак распадања, болести и смрти. То је најјачи спој ероса и танатоса у приповеци.

Сан, јава и Борхесовски лавиринт

Зашто је важно што је доживљај представљен као сан?

Сан омогућава да се немогуће прикаже као уверљиво: библиотека постоји, књига постоји, запис о оцу постоји — али све припада простору између јаве и смрти.

Борхесовска веза види се у лавиринту библиотеке, бескрајној књизи, мешању знања и фантастике. Ипак, Киш не остаје у интелектуалној игри: сан је покренут љубављу ћерке и страхом од очевог нестанка.

- лавиринт библиотеке
- књига која зна све
- документ + фантастика
- пробужено сећање
- емоција као центар приче

Главне теме и мотиви

Које теме и мотиви се издвајају?

Најважније теме су: смрт и свест о смрти; љубав као потреба да се мртви сачувају од заборава; непоновљивост сваког човека; однос историје и појединачног живота; сан као пут до истине; књига и архив као замена за вечност.

Мотиви који носе те теме су библиотека, ланци, Кербер, енциклопедијска јединица, отац, цвет и докторово потврђивање цртежа.

Киш не пита само како човек умире, него како његов живот може да остане видљив.

Основна порука приповетке

Како формулисати основну поруку „Енциклопедије мртвих”?

Приповетка брани достојанство „обичног” човека. Нико није само број, податак или датум смрти: сваки живот је јединствен склоп места, људи, навика, бола, радости, страхова и љубави. Зато је памћење морални чин. Чувати причу о некоме значи признати да је његов живот имао смисао и да не сме нестати у безименом забораву.

„Сваки је човек звезда за себе.”